

ג' ניסן תשפ"ב

קצת מהלכות פסח

הלכות נקיות חמץ לפסח

ידוע מש"כ הרא"ש (מס' פסחים פ"ג ס"ב): "לא הארכתי לבאר דברי אביי... שישראל קדושים הם וגוררין ומבערין כל חמץ הנמצא אפילו כל שהוא ואפילו אם נדבק בכותלי הבית". אבל בכל זאת צריכים לדעת מה נכלל ב"ישראל קדושים", ומה לא. דיש דברים שחייבים לנקותם על פי דין, יש דברים שמנקים ממנהגא משום "ישראל קדושים", ויש דברים שרגילים לנקותם אבל באמת לא צריכים לנקותם אפי' משום "ישראל קדושים". ולכן ברצוני להעלות על הכתב מה שנראה לקט שכלי ודעתי בזה.

חז"ל לא הצריכו לנקות פירורים שאין בהם כזית, אבל יש בזה ישראל קדושים כשמוצא פירורים, אבל א"צ לבדוק אחר פירורים אלא אחר כזית חמץ, או חמץ אפי' אם הוא פחות מכזית אם הוא באופן שיש חשיבות לאכילה כשיעור שאדם רגיל להכניס לתוך פיו ואינם מלכלוכים או כגון Cheerios או Pretzel וכדומה, דיש להם חשיבות בפני עצמו מטעם שמא יבוא לאכלו בפסח.

יש הבדל גדול בנוגע נקיון לפסח בין דברים שמשתמשים בהם לעניני אכילה ושתייה, או דברים שיכולים לבוא במגע עם עניני אכילה ושתייה, שבזה יש לדקדק מאוד, שהרי אפי' רק משהו חמץ אסור בפסח, ובזה נאמר "ישראל קדושים", דאפי' אם יש חשש רחוק שיבוא במגע עם אוכלין ומשקין שמחמירים לנקותם. ובין דברים שאינם באים במגע בעניני אכילה ושתייה ואין בזה משום "ישראל קדושים".

דברים שאין צריכים לנקותם כלל

א. כבר ידוע שרבותינו נשיאנו נ"ע מכרו חמץ גמור גם בשנה רגילה, ואצל אדמו"ר הצמח צדק מכרו לחמץ חלה שיהיה לו מה יאכל במוצאי חג הפסח (לשמע אוזן עמ' 58). בשטר המכירה של אדמו"ר מוהרש"ב כלולים מוצרי חמץ גמור (וכן היה המנהג גם אצל עוד כמה צדיקי פולין כגון ראפשיץ, צאנז ועוד).

ב. ולכן כל מה שמוכרים לגוי אין צריכים לנקותם כלל. רק צריכים לסוּגְרָם בארון (ולנעול במנעול אם אפשר) ולכתוב עליו באותיות בולטות שנמכר לגוי. ומכלל זה, מי שיש לו מטבח מיוחד לפסח א"צ לנקות כלל המטבח של כל השנה, רק לסגרו במנעל או בנייר דבק ולכתוב עליו שנמכר לגוי. ואפי' מי שאין לו מטבח מיוחד לפסח, יכול לקחת כל הכלים של חמץ ולסגורם בארון ולמכרם לגוי, ואין צריך לנקותם.

ג. וכן התנור או מקרר שאין משתמשים בו בפסח או שאר כל הארונות שבכל הבית שאין צריכים לפסח ימכרם לגוי ולסגורם ולכתוב עליהם שנמכרו לגוי, ואין צריכים לנקות אותם כלל.

ד. כמו כן כל הבגדים ובגדי ילדים שלא משתמשים בהם במשך ימי הפסח א"צ לנקותם כלל, רק להכניסם למקום שמוכרים לגוי ולסגורם ולכתוב עליו שנמכר לגוי.

ה. וכן הוא במשחקי ילדים או ספרי ילדים שלא משתמשים בהם בפסח, יש לסגורם ולמכור אותם לגוי ואין צריך לנקות אותם כלל.

ו. הזמירות והסידורים שמשתמשים בהם כל השנה עם חמץ ממש, יש לסגורם ולמכור אותם לגוי.
ז. מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריכים לנקות, ולכן Boiler Room או Attic וכדומה שאין משתמשים שם עם חמץ, אין צריכים לנקות כלל.

ח. מתחת למקרר ותנור (וכן כל דבר כבד) שלא מזיזים אותם כלל אין צריכים להזיזם, ואפי' אם יודעים בבירור שנפל שם חמץ במשך השנה, דהוי כנפלה עליו מפולת או כנפל לבור (סי' תלג ס"כ), רק לנקות עד כמה שידו מגעת כשהם במקומם. וכפשוט שאין להזיזם במשך כל ימי החג. (ואם הזיזם צריכים בדיקה בלילה).

ט. וכן הדין בכל חמץ שאין יד האדם מגיע שם כגון בפנים ה- Steam או בתוך ה- Parka א"צ להוציאם משם אפי' אם רואים אותם, אלא יש לנקות עד כמה שידו מגעת, וליתר שאת אם רוצה להחמיר אפשר לזרוק עליו קצת חומר פוגם כגון Bleach.

י. הכותלים והחלונות שבחדרי שינה אין צריכים לנקות כלל.
יא. התקרות והמנורות שעל התקרות שבכל חדרי הבית אין צריכים לנקות כלל.
יב. אין צריכים לשפשף כל כלי הכסף שבבית. ורק מה שרוצים להשתמש בפסח המנהג להכשירם.

דברים שצריכים לנקות, והאיך

כל מקום שבא במגע עם אכילה ושתיה ואינו נמכר לגוי יש לנקות היטב.

יג. במטבח: התנורים, הכיורים, והקאנטערס, והארונות שבמטבח שרוצים להשתמש בה בפסח צריכים לנקות היטב, ולהכשירם כדין, או לכסותם בשתי כיסויים. וכן הדין בשלחן שבחדר האוכל Dinette.

יד. השלחן שבחדר הסלון, יש לנקות היטב ולכסות, אבל אין צריך להכשיר אותו מכיון שמשתמשים בזה כל השנה רק עם כיסוי.

טו. הכתלים שבמטבח וחדר האכילה, יש לנקות ולשטוף היטב עד גובה יד האדם.

טז. בתוך המקרר והמקפיא צריכים לנקות היטב, וגם בהחריצים יש לנקות עד מקום שיכולים להגיע, אבל אין צריך לפרק אותם בכדי לנקות. ואם רואה חמץ שאינו יכול להגיע אליו, יש לזרוק עליו קצת חומר פוגם.

- יז. כסא שמשמש במקום אכילה, צריך לנקות היטב אבל אין צריך לפרק אותם. ואפי' אם רואה חמץ מתחת הפלעסטיק ואינו יכול להגיע אליו א"צ לקרוע אותו.
- יח. משחקי ילדים שלא מוכרים, צריכים לנקות היטב, ואם יש חריצים יש לנקותם בחומרי ניקוי חריף. ואם שייך, יכולים להכניסם למדיח כלים או למכונת כביסה (כמובן מבלי שהמכונה תתקלקל ותשבר) ולהדיחם עם חומרי ניקוי. שהרי הילדים לוקחים הצעצועים להפה.
- יט. וכן בגדים שישמש בהם בפסח צריך נקיות יתירה, ובפרט בגדי ילדים צריכים להוציא הכיסים ולנקותם היטב מפירורי חמץ וכדומה, ולכבסם במכונת כיבוס עם חומרי פוגם, מכיון שהידיים עסקניות הם וממששים בכיס, ואח"כ נותנים הידיים להפה וכדומה.
- כ. שאר החדרים והארונות והחלונות וכן המיטות יש לעבור עליהם באופן קל ולוודא שאין שם חמץ, אבל אין צריכים לנקות שם באופן יסודי.
- כא. המרפסת והחצר יש לוודא לפני פסח שאין שם חמץ בעין.
- כב. פח אשפה שבחוץ – יש לוודא שאין שם חמץ שיש בו כזית מכיון שהם כליו אפי' אם הוא בצדי הרחוב. אבל הפירורים המטונפים אינו מחויב לבער.
- כג. מסביב לפח זבל – אם הוא מקום מקורה חייב לבער דשם אינו מטונף.
- כד. האוטו Car צריכים לנקות היטב כמו כל השנים, ובאופן שאינו מתכוון להשתמש בזה בפסח יש למכור זאת לגוי.

ענינים שונים

- כה. תרופות שאין חייבים להשתמש בהם בפסח ויש בהם חשש חמץ, ימכור לגוי. ואם חייבים להשתמש בהן ישאל לרב מורה הוראה.
- כו. ויטאמין שאדם מוכרח ליקח עבור רפואת הגוף אפשר לקחת בפסח אם הוא מקטניות. אבל ויטאמין שלוקחים כל יום רק בכדי לחזק מזגו ויכולים לעבור כל ימי הפסח בלי לקחת אותם, לא לוקחים אותם אפי' אם זהו רק מקטניות.
- כז. קטניות אין צריך למכור לגוי.
- כח. מלח, צוקער, קאקאו וכדומה אין צריך לזרוק כל חבילה שנפתח כבר, אלא ימכור לגוי.
- כט. מישחות ובושם אין צריכים למכור מעיקר הדין, אבל המנהג למכרם ולהשתמש רק בכשר לפסח.
- ל. חומרי ניקוי וכביסה מותר להשתמש בכל, דאינו ראוי לאכילת כלב. וכן הדין לגבי סבון ושמפו. (והרוצה להחמיר יש לזה מקום).
- לא. ספרים – מי שנזהר כל השנה שלא לאכול ליד ספרים אין צריך לנקותם. אבל מי שאינו נזהר בזה כל השנה, ינקה היטב הספרים שרוצה להשתמש בהם, דחוששין שמא יגע בפירור חמץ ויכניסם לפיו, ולא סגי במה שפתחים כמה דפים. ובשאר הספרים לא ישתמש כלל אלא ימכרם לגוי ובודאי שלא להביאו ח"ו אל השלחן שאוכל שם. ואם השתמש בהם שלא על השלחן נכון לרחוץ הידיים לאחר הלימוד.

לב. מקלדת, מחשב נייד, יש להפוך אותם שיצאו הפירורים, ואח"כ לעבור עליהם עם ממחטא לח. כמו כן יש לנקות פלאפון.

לג. אפשר לסמוך על הילדים המבוגרים בנקיות הפסח, וכן להבדיל אפשר לסמוך על מנקה א"י (גוי"טע) לנקות היטב, אבל צריכים לוודא לאחר מכן שאכן הכל נקי לפסח, מכיון שלפעמים הם מקפידים על נקיות ולא על חמץ.

לד. חדרים שכבר ניקוי לפסח יש להזהיר הילדים שלא יכניסו שם חמץ. אבל באופן שמצאו שם חמץ, א"צ לנקות אותו מחדש רק להוציא החמץ שמצא.

הלכות הכשרת מטבח וכלים לפסח

הטור כותב (בסי' תכח) לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בשנה פשוטה ופרשת מצורע בשנה מעוברת. והטעם מכיון ששם בסדרה מבואר דיני הגעלת כלים.

כללי הגעלה

לה. יסוד היסודות של הלכות הכשרת כלים הוא כבולעו כך פולטו, דהיינו:

אם נבלע חמץ ע"י אור ממש בלי נוזלים כגון תבניות שאופין בה, או שפוד שצולין בה וכדומה - צריך ליבון ע"י אש בכדי להוציא הבליעה מתוכו.

ואם נבלע ע"י כלי ראשון כגון קדירה או כפות וכדומה - צריכה הגעלה (דהיינו לטבול בתוך מים רותחין) בכלי ראשון להכשירו.

ואם נבלע ע"י עירו מכלי ראשון צריך לשפוך עליו מים חמין מכלי ראשון להכשירו.

ואם נבלע ע"י חמין של כלי שני - סגי להכשירו במים חמין של כלי שני.

ואם השתמש בכלי רק בצונן - אין צריך להגעילו אלא לשטפו היטב במים.

ואם נכבש חמץ בכלי למשך 24 שעות - צריך הגעלה בכלי ראשון.

לו. לכלי חרס (וכן פורצלן Porcelain) לא מהני הגעלה או ליבון אלא אם מחזירו לתוך הכבשן מלא אש שמצרפין בו כלי חרס, דזה הוי כמו שעשה כלי חדש.

לז. ליבון חמור היינו שיסיקנו כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנה דהיינו כשמכבים את האור רואים שזה אדום או כשמכה על הכלי בברזל יוצא ניצוצות.

לח. ליבון מועיל רק בפנים דהיינו בצד שנבלע החמץ. ואם ליבנו רק מבחוץ אינו מועיל אפי' אם נתחמם מאוד עד שנעשה אדום (שוע"ר סי' תנא ס"י).

לט. ליבון קל היינו שיסיקנו עד שאם יתן קש או חוט או דף של עיתון או טישו בצד השני ישרף.

מ. דבר שצריך הגעלה, סגי אם עושים ליבון קל, ומספיק ליבון קל באופן דאם נוגע בצד השני יהיה יד סולדות בו.

מא. הגעלה אפשר רק במים דוקא ולא בשאר משקים, ובדיעבד מהני בשאר משקים.

- מב. "קיסור" אינו מועיל להכשיר, זה טוב רק להסיר לכלוך בלבד.
מג. המנהג (שמובא בפוסקים) הוא שיש כלי מיוחד להגעלה, אבל מעיקר הדין אין צריך.

הגעלת כלים

- מד. לא ישתמש בחמין עם הכלי 24 שעות קודם הגעלה, כדי שיהיה הכלי אינו בן יומו.
מה. לפני הגעלה צריכים להוריד כל לכלוך וחלודה מהכלי ויהיה נקי לגמרי. ואם יש בו חריצים ואי אפשר לנקות אותו היטב - יש ללבן את החריצים באש ואח"כ להגעיל הכלי. ואם לא ליבן החריצים מקודם, אפשר ללבן אותו אחר ההגעלה.
מו. צריכים לדקדק שכל זמן ההגעלה המים מעלה רתיחה. מעלה רתיחה הוא לא דוקא בועות גדולות, גם בועות קטנות מספיק, אבל אם נח מרתיחה אי אפשר להגעיל אז, ולכן ישאיר הכלי על אש כל הזמן, ואחר הגעלת כלי או שנים יש לכסות עוד פעם ויחכה שיחזור ויעלה רתיחה.
מז. יש לוודא שהכלי יבש לגמרי לפני ההגעלה, שלא יקררו את המים חמים.
מח. יש להקפיד שלא יגעו הכלים זה בזה בעת ההגעלה.
מט. המים צריכים להגיע לכל מקום, ולכן אם מגעילים כלי גדול יש להגעילו לחצאין דהיינו שמכניסים מקודם צד אחד של הכלי ואח"כ צד השני, וצריכים להקפיד שיבוא המים בכל מקום של הכלי. ואם הוא כלי ארוך שלא מועיל אפי' לחצאין, יש ללבן ליבון קל החלק האמצעי שלא נגעל.
נ. כלי שהוא גדול ביותר ואי אפשר להגעילו בתוך קדירה אחרת - יש למלאותו במים ולהרתיח, ואח"כ להכניס אבן מלובן או ברזל מלובן (Hammer Etc.) בתוך הקדירה וישפכו המים על צדי הקדירה ויגעילו.
נא. גם ידיות הכלים (Pot Handles) צריכים להגעיל. ולכן יש לפרק לכתחילה הידית מהקדירה בכדי לנקות שם הלכלוך.
נב. מיד לאחר הגעלה שוטפין את הכלים במים קרים. ובדיעבד אין זה מעכב.
נג. כלי שמשתמשין בו אפי' רק בצונן ויש חשש שמודבק בפנים משהו חמץ [כגון בקבוק יין מכסף אם הוא יודע שהוא מחזיר היין לאחר השתייה לתוך הבקבוק ויתכן שיש פירווי חמץ נדבק בפנים], אי אפשר להגעילו, שהרי לחמץ בעין אין מועיל הגעלה (ראה שוע"ר סי' תנא סי"ט).

הגעלת המטבח

- נד. שולחן של סלון (Dining Room Table) אין צריך להגעיל, רק לכסותו, מכיון שמשתמשים בה רק כשהוא מכוסה.
נה. שולחן של מטבח (Kitchen Table) והקאנטערס (Counter Tops) שנעשו משיש (Marble) או גרניט (Granit) אפשר להגעיל אותם באבן מלובן. דהיינו מחממים את האבן על האש ואח"כ שופכים מים רותחים על האבן כשהוא סמוך ממש להשולחן, ויש להקפיד שיבוא המים על כל מקום ומקום. ואח"כ שופכים עליו מים קרים. ואין צריך כיסוי כלל.

ואם הם מפארמייקע (Formica) או מקווארטס (Quartz) – יש להגעיל אותם ג"כ באבן מלובן כנ"ל, ואח"כ לכסות אותו היטב לפחות בכיסוי אחד. ואם מכסים אותו היטב בשני כיסויים אין צריכים הגעלה, רק צריכים לנקות אותו היטב.

נו. הכיור (Sink) אם הוא מברזל – יש להגעיל אותו עם אבן מלובן כנ"ל, או באופן שסותמים את היציאה וממלאים במים רותחים עד למעלה וזורקים בפנים אבן מלובן וישפכו המים על צדי הכיור, ואח"כ שוטפים אותו במים קרים.

ואם הוא מקרמיקה (Ceramic) – י"א שהוא בכלל כלי חרס דאין מועיל הגעלה. והמנהג לעשות הגעלה באבן מלובן כנ"ל, דשמה אינו בכלל כלי חרס, ואח"כ מכניסים לתוכו (Insert). ומותר אפי' בחמין. [ואם אין לו Insert יש לכסות הכיור בנייר אלומיניום ולא ישתמש בה בפסח במים חמים שהיד סולדות בו].
נז. ראש הברז (Faucet), הזייער (Aerator) והסטרענער (Strainer) – טובלו בכלי ראשון רותחין או שופכין עליו מים רותחין עם אבן מלובן, לאחר ניקוי יסודי.

נת. יש להזריק חומר חריף (כגון Mr. Plumber) לתוך צינור ניקוז (Drain pipe) ולהשאירו שם במשך הלילה למסמס כל חמץ בעין שנשאר בפנים.

נט. בכיריים של גז יש שלשה חלקים:

א. המבערים שממנו יוצא הגז (Burners), יש לנקות היטב וללבן ליבון קל דהיינו שיפעילם לחצי שעה.

ב. החצובות (Grates), הכי טוב אם אפשר לקנות חצובות חילופיות מיוחדות לפסח. ואם אי אפשר – יש ללבנו ליבון גמור, ע"י שיקח טס/בלעך של שבת וישים על הכיריים ויבעיר את האש לבערך 30 דקות.

ג. מגש הכיריים שעליו מונחת החצובה (Stovetop) – יש לנקות היטב ולהגעיל עם אבן מלובן, או לכסותו בשני כיסויים.

ס. כיריים של חשמל, יש לנקות היטב ולהדליק לשעתיים, ואח"כ להפסיקו מזרם החשמל ולערות עליו מים חמים עם אבן מלובן.

סא. כיריים של זכוכית, לכתחילה אין להכשיר אותו לפסח. ובאופן שאין לו כיריים אחרים, יש להפעיל את הכיריים לשעתיים, ואחר כך להשתמש בו ע"י פלטה על גביו. (דסכנה לכסות אותו בנייר אלומיניום).

סב. כפתורי הגז יש לנקות היטב, או יחליפם, שמצוי שנדבק שם חמץ.

סג. תנור גז ניקוי עצמי (Self clean Oven), אם יש לה אלמנט של אש מבפנים וחום של 880 – degrees F. (471° C.), מועיל ליבון עצמי של הסייקעל (Cycle), ולכסות הדלת שהוא של זכוכית בנייר אלומיניום. כמו כן יש לכסות את הרשתות או להחליפם לחומרא.

סד. בשאר תנורים – יש לנקות ולעשות ליבון גמור למשך שעה שלימה בחום הכי גבוה, ואחר כך להכניס Insert לאחר הליבון ולכסות הדלת שהוא של זכוכית. מכיון שהאש הוא מלמטה מתחת לקרקע התנור דהיינו מבחוץ והבליעות נבלע בפנים כגון שאפה או חימם חלות בלי תבניות שנבלע בפנים ישירות להתנור, והסיק מבחוץ לא יעזור.

אבל לא מועיל להכניס גחלים בפנים או (Blow-Torch), כיון שחוששין שיחוס על הטרמסטאט שלא ישבר ע"י חום גבוה (ראה שוע"ר סי' תנא ס"כ לגבי יד של סכין).

סה. מיקרוגול (Microwave), אין להכשיר לפסח. ובעת הצורך יש לנקות אותו היטב, ולאחר המתנת כ"ד שעות יש להפעיל אותו עם כוס מים לזמן ממושך, ולהשתמש בו רק כשהמאכל מכוסה היטב מכל צד בשני כיסויים.

סו. כשעושה ליבון גמור אפשר גם אם הוא בן יומו.

סז. גגון הכירה (Range hood), יש לנקות היטב ואח"כ לכסות היטב בב' כיסויים.

סח. "פלטה" של שבת, יש לנקות היטב, ולחמם לערך שעתיים, ולכסות בנייר אלומיניום.

סט. מדיח כלים (Dishwasher), לכתחילה אין להכשירם לפסח, מכיון שמאוד קשה לנקותם היטב. ובשעת הדחק, אם הם מאלומיניום אפשר להכשירם, ע"י שמנקים אותו היטב ובמיוחד בהמסננת, ומחכים כ"ד שעות מלהשתמש בה, ואח"כ נותנים בתוכו אבן מלובן ומפעילים אותו בחום הגבוה ביותר ששייך. ואת המגשים מנקים היטב ומערים עליו מים רותחין מכלי ראשון.

ע. בעלי סתימות וברעיסע"ס ימנעו מלאכול חמץ חם מעת-לעת האחרון, ולפני סוף זמן אכילת חמץ יש לשטוף את הפה במים חמים שהפה יכול לקבל. ונכון למנוע מלאכל בפסח מאכל שיד סולדות בו, ובפרט מאכל גוש. וכן הדין למי שיש לו שיניים תותבות.

עא. מפות (Tablecloth), מעיקר הדין די אם מכבסים אותם, אבל נהגו ליקח חדשים (דע"ת סי' תנא סקי"ח בשם ד"ק), ובעת הצורך מוקמינן על עיקר הדין. ומי שנוהג להשתמש תמיד בפלסטיק אין צריך לקנות חדשים.

עב. מגבות מטבח (Dish Towel) ומגבות שולחן (Towel), יש לכבס, ובזה יש להקל אף לדידן.

דיני ערב פסח

תענית בכורים

עג. מבואר בירושלמי שבערב פסח הבכורים הן בכור לאב והן בכור לאם, מתענים. ואפילו בכורים שהם כהנים או לויים מתענים, זכר לנס שניצלו ממכת בכורות. והאב מתענה לבנו הקטן, ואם גם האב בכור מתענה האם על בנה.

עד. גם בשנה זו שערב פסח הוא ערב שבת מתענים (משנ"ב סי' תע סק"ה).

סיום מסכת

עה. המנהג הוא שמסתמכין על סעודת מצוה כגון סיום מסכת [ומסתבר שגם בסעודת ברית או פדיון הבן מותר להמקילין בסיום (אולם ראה שו"ת ערוה"ב סי' קלט)].

עו. גם מי שרק שמע הסיום ואכל מיני תרגומא בכדי אכילת כזית בשעת עשיית הסיום, מותר להמשיך אח"כ גם בבית. אבל אם לא אכל כלל אין היתר לאכול. כמו כן אין לאכול ולשתות קפה לפני התפילה על סמך הסיום שישמע אחר כך.

עז. בכור קטן המסיים מסכת בהבנה בערב פסח, פוטר את האב מלהתענות במקומו, וה"ה כל הבכורים המשתתפים בסיומו של הקטן נפטרים מהתענית (שו"ת צפנת פענח ח"ב סי' י, שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' ק, מו"ר הגר"ש ואזנר הו"ד בקובץ מבית לוי ח"א עמ' מ. וראה עוד בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' יג אות ג), דאם הקטן לומד באמת בודאי נחשב לסיום.

עח. גם אם חלק מהמסכת שמע שיעורים ממגיד שיעור ולא אמר בעצמו דברי הגמרא, יכול לעשות סיום. דאמרינן שומע כעונה וכאילו הוא למד בעצמו (שו"ת ויברך דוד ח"ב סי' קעז, וכ"כ בס' נחמת ישראל פרק כה ס"כ בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל).

עט. לדעת הגר"ח קנייבסקי גם אם שמע שיעור מקלטת אפשר לעשות סיום (ובזה יש שלא מסכימים, ראה בויברך דוד שם).

הלכות ליל הסדר שחל בשבת

אכילה אחר שעה עשירית

פ. ערב פסח אחר שעה עשירית מותר לאכול פירות וירקות וכן בשר דגים וביצים, אבל אין לאכול אלא מעט ולא ימלא כריסו מהם בכדי לאכול בלילה לתיאבון.

פא. אסור לאכול מצה כל היום מדינא. וכן אסור לשתות מעט יין או מיץ ענבים משום שסועד את הלב, אבל הרבה מותר משום דגורר תאוות המאכל. אבל המנהג שלא לשתות יין כלל.

פב. אין אוכלין כל היום מכל המינים הנכנסים בחרוסת ובמרור.

פג. יש להכין צרכי הסדר מבעוד יום, דהיינו לעשות המי מלח, לבדוק את החסה ולפורר את התמכא-חריין, לעשות את החרוסת, ולצלול את הזרוע בערב שבת.

פד. אם שכח ולא עשה את המי מלח בערב שבת - יש לעשות בשינוי סמוך לסעודה רק מה שצריך לליל הסדר הראשון, דהיינו שיתן קודם המים בכלי ואח"כ המלח.

פה. אם לא בדק חסה בערב שבת מותר לבדוק בשבת, אך אם יש בה תולעת וכדומה אסור להסירה לבד משום בורר אלא יסירנה עם חלק מהעלה שמסביבה.

פו. אם לא הכין חריין בערב שבת, לא יפורר בשבת משום טוחן, אלא יחתכנו סמוך לסעודה בסכין לחתיכות קטנות.

פז. אם לא חתך את הפירות המרכיבים את החרוסת בערב שבת, יחתכם בשבת בסכין ולא בכלי המיוחד לכך ובחתיכות גדולות קצת מהרגיל ולא דק דק ויכנס סמוך לסעודה. וטוב להחמיר לעשות שינוי גם בגיבול עצמו דהיינו שיערבנו באצבעו או בכלי ולא בכף. וירכך את החרוסת בשינוי, שישפוך את היין תחילה לכלי, ואח"כ יכניס את החרוסת.

פח. אם לא צלו את הזרוע לפני שבת, אין שום אפשרות לצלותם בשבת, וישים זרוע או חתיכת בשר אחר מבושלת זכר לקרבן פסח.

פט. צריך לבדוק שהופרשה חלה מן המצות, ואם לאו, צריך להפריש לפני החג.

צ. אסור להכין מיו"ט לחבירו, ולכן בליל שני מוצאי שבת יש לעשות כל הכנות להסדר רק לאחר זמן מוצאי שבת.

הדלקת הנרות

צא. מדליקין נרות שבת ויו"ט ומברכין ברכת הנר 'להדליק נר של שבת ושל יום טוב'.

צב. בערבית ליל פסח אין אומרים ברכת מעין שבע, דברכה זו נתקנה מפני המזיקים ולא חיישינן להו בליל שימורים (שוע"ר סי' תפז ס"ד), ואומר ויכולו, הלל שלם בברכה, ולאחר מכן קדיש שלם.

יין לד' כוסות

צג. דין יין לד' כוסות כמו לקידוש. ולדעת הרמב"ם אסור שיהיה דבש בהיין כמו בבית המקדש, והפמ"ג כותב דכל צוקער הוי כדבש. ודעת הראב"ד להקל. המחבר מביא ב' הדיעות. אבל הרמ"א מקיל בזה לגמרי אם זה יותר טעים מיין אחר.

ולכן יש להקפיד אם יש לו שני יינות באחד יש צוקער כגון טאקעיי או מלאגו וכדומה, ולהשני אין צוקער אלא הוא מתוק מטבע הענבים כגון Matok וכדומה, ואינו אוהב אחד יותר מהשני נכון להחמיר לדעת הרמב"ם.

וכן הדין בנוגע ליין מבושל, דאם הוא אוהב יותר יין שהוא מבושל מותר, אבל אם אין חילוק בזה נכון להחמיר.

מיץ ענבים

צד. כשר לקידוש לכתחילה, דהוי ממש כגמ' סוחט אדם אשכול של ענבים, ומה שאומרים שאי אפשר לעשות מזה עוד יין אינו נכון, ומומחה יכול לעשות מזה יין, ולכן אין שום בעיה, וכש"כ מאסט. אבל לא עם מיץ ענבים מרוכז (Concentrate). מ"מ כתב המג"א שאינו מצוה מן המובחר דמצוה ביין המשכר, ובשו"ע אדה"ז משמע משום דאינו חשוב כל כך כיון, או משום שיין משמח. אבל המהרי"ל מביא בשם רבו שלא הידור בזה כלל ולקח מיץ ענבים.

צה. אבל למי שמזיק או קשה לו שתיית היין או שחושש שזה יבלבל אותו מלעשות הסדר כהלכה, יכול ליקח לכתחילה מיץ ענבים וכש"כ מאסט. ומה שמבואר בגמ' על רב יהודה שהיה לו כאבים מפסח עד עצרת, זהו משום שלא היה להם מיץ ענבים בזמנם שהרי לא בכל המקומות גדלים הענבים והביאו רק יין.

יין לבן

צו. יש מחלוקת הראשונים אם יין לבן כשר לקידוש, והשו"ע מסיים דהמנהג כהרמב"ם שכשר לכתחילה. ובהל' פסח כתב "ומצוה לחזור אחר יין אדום", וכתב הט"ז זכר לדם ששחט פרעה ילדי ישראל. ומסיים "ודוקא אם אין היין לבן משובח ממנו".

עירוב אדום בלבן

צז. ואין נכון לערב קצת יין אדום בתוך הלבן רק בכדי שיהיה אדום משום "צובע", והגם שאין צביעה באוכלים זהו רק אם כוונתו להטעם, אבל אם כוונתו לצבוע אסור.

שיעור ד' כוסות

צח. שיעור ד' כוסות הוא רביעית, שהוא ביצה ומחצה. ובגרם זה בערך 86 גרם כמספר 'כוס', שהוא בערך 3 אונס. אבל ידוע דעת הצ"ח שנתקטנו הביצים וא"כ צריכים כפול דהיינו ג' ביצים שהוא בערך 6 אונס. אבל הפוסקים לא קבלו זאת ולא הזכירו זאת רק פוסקי האחרונים.

והמשנ"ב מכריע בדברבנן אפשר להקל ובדאורייתא נכון להחמיר (אגב הוא בעצמו השתמש בכוס קטן ואמר שכך ראה אצל אביו), וא"כ ביו"ט שכל הד' כוסות הוא מדרבנן לכו"ע אפשר להקל. ועכ"פ נשים וזקנים וקטנים יש להקל בשופי לקחת כוס קטן של 3 אונס. (והשנה שליל ראשון הוא בשבת, יש מחמירין בכוס ראשון).

שתית כל הכוס

צט. לכתחילה ישתה כל הכוס אפי' אם הוא כוס גדול, אבל בדיעבד או בשעת הדחק סגי בשתיית רוב רביעית. ולכן נכון שיקח כוס קטן וישתה כל הכוס.

חמר מדינא

ק. מי שאסור לו לשתות יין או מיץ ענבים משום חולי, או שאין לו יין מצוי להד' כוסות – יכול ליקח שאר משקין שהם חמר מדינא, כגון קפה או טיי שהם חם קצת אבל לא רותח (בכדי שיוכל לשתות בבת אחת), או ע"י מיץ תפוזים טבעי, אבל לא מרוכז (Concentrate).

שהחיינו

קא. בברכת שהחיינו צריכים לכוון על כל מצות היום. והנשים שאמרו שהחיינו בשעת הדלקת הנר לא יאמרו שהחיינו עוד פעם.

סיפור יציאת מצרים

קב. צריכים לבאר עניני יציאת מצרים בברירות ובהסברה להילדים שהרי יש לו מצוה של "והגדת לבנך", ולא לומר כל מיני דברי תורה וביאורים יפות. וכשהולך להסבא להסדר לכאורה יוצאים ע"י הסבא שהרי כמו בלימוד התורה יוצאים ע"י מלמד, אבל נכון שהאב בעצמו ג"כ יספר לבניו עניני יציאת מצרים, שהרי מצוה בו יותר מבשליחו.

אכילת מצה ושיעורו

קג. שיעור אכילת מצה מדאורייתא סגי בכזית, ואנו מחמירין דהוי חצי ביצה. ויש בזה כמה שיטות במדידת כזית מצה, א) שיש למדוד הכזית מצה לפי שיעור נפח חצי ביצה דהיינו כ-15 גרם כרבע מצת יד. ב) שיטת הגר"ח נאה שיש למדוד במשקל חצי ביצה ולא בנפחה דהיינו 27 גרם.

[ולכאורה לדעת הצ"ח היה צריך ליקח לב' כזיתים מצה שלם שהרי אכילת מצה הוא דאורייתא כנ"ל בסל"ב, אבל אעפ"כ מספיק לכתחילה שיקח חצי מצה מכיון שאוכלין ב' כזיתים למוציא מצה כמבואר בשוע"ר הטעם, ובחצי מצה יש שיעור כזית מצה לכל הדיעות.]

קד. לפני אכילת מצה יש לכוין לצאת ידי חובת מצות עשה דאורייתא של בערב תאכלו מצות. ואם לא כיון – יצא.

שיעור זמן אכילה

קה. צריכים לאכול הכזית בכדי אכילת פרס שהוא זמן אכילת 3 או 4 ביצים, ויש בזה מחלוקת הפוסקים בזה כמה דקות זה, ויש שיטות מ-2 דקות עד 9 דקות. ובשו"ת צמח צדק (שער המילואים סי' ט) מביא לענין ת"ב 6 או 7 דקות. עכ"פ אם אפשר להחמיר ל-4 דקות בודאי טוב, ובודאי לא יותר מדקות.

אכילת מרור

קו. מצוה מן המובחר ליקח למרור חזרת הנקרא סאל"ט עלי חסה הנקרא **Romaine Lettuce**, "ואפי' לקנותו בדמים יקרים" וצריכים לדקדק מאוד שלא יהיה בו תולעים ולכן כדאי לקנות אלו הגדלים בחממות או לאכול הקלח ששם נקי בדרך כלל. והגם שאינו מר כל כך מ"מ כשהוא שוהה בקרקע מתקשה הקלח ונעשה מר מאוד. והוא זכר שמררו המצריים את חיי אבותינו בעבודת פרך, מקודם פה רך ולבסוף נעשה קשה.

קז. והמנהג לאכול גם חסה וגם תמכא-חריין.

שיעור אכילת מרור

קח. מהמרור שיעור כזית בנפח שהוא לכתחילה 27 גרם, ואם קשה יש לאכול לכל הפחות 17 גרם (שלושת רבעי אונץ). החסה והתמכא (חריין) שניהם מצטרפים לשיעור כזית (בעלי חסה - שיעור כזית הוא בערך עלה גדול, או שנים בינוניים, או חמישה עלים קטנים). ובקלחים זה ב' קלחים גדולים או ד' קטנים.

קט. אין להניח החריין מגולה לזמן רב שאז יאבד חריפתו.

אפיקומן

קי. דעת ר' אלעזר בן עזריה דקרובן פסח נאכל רק עד חצות. ומצה הוקשו לפסח, לכן חייב לאכול הכזית מצה לפני חצות, ואם נתאחר אינו מברך על האכילה. וגם האפיקומן שהוא זכר לפסח צריך לאכול לכתחילה לפני חצות.

קיב. ולמעשה בלילה הראשון המנהג להקפיד על זה מאוד. אבל בליל שני לא היה מקפידין ע"ז (כ"כ בספר המנהגים). ובפרט אם ע"י מבטל מצות סיפור יציאת מצרים וסעודת יו"ט וכדומה. אבל אם אפשר בודאי שכדאי להקפיד ע"ז גם בליל שני, דבשו"ע לא מחלק. ואכן ראו שכ"ק אדמו"ר זי"ע נהג כך אחרי תשמ"ח.

קיג. ידקדק שלא יהיה קץ באכילתו, דאז לא מקיים המצוה דלא נקרא בשם אכילה, כמו שמצינו ביוהכ"פ.

קיג. אוכלין בהסיבה, אבל בדיעבד אם שכח אין צריך לחזור ולאכול ד"א שאין צריך להסב אפי' לכתחילה.

אכילה לאחור האפיקומן

קיד. אחר אפיקומן אסור לאכול לכו"ע שלא לבטל טעם אפיקומן. אבל שתיה יש מחלוקת. ולהלכה מחמירין שלא לשתות, חוץ ממים שמוותר. אבל המנהג שלא לשתות אפי' מים (כ"כ בספר המנהגים).

הלל

קטז. דעת הרמ"א שלכתחילה יגמור את ההלל ג"כ קודם חצות. משום דהלל בא משום הקרבן פסח וכיון שקרבן פסח הוא רק עד חצות גם ההלל. אבל למעשה מבואר בספר המנהגים דאין מדקדקין בזה.

מוריד הטל

קטז. בתפילת מוסף של יום ראשון של פסח מפסיקים לומר מוריד הגשם ומתחילים המתפללים לפי נוסח ספרד לומר מוריד הטל.

קיז. שכח לומר מוריד הטל או משיב הרוח, אינו חוזר אפילו עוד לא סיים הברכה.

קיח. טעה ואמר מוריד הגשם, אם נזכר קודם שסיים בא"י, חוזר לאתה גבור. ואם נזכר אחר שכבר סיים הברכה, [אפי' אם עדיין לא התחיל אתה קדוש] חוזר לראש התפילה. ואפילו אם רק אמר מחיה ולא אמר המתים, חוזר לראש התפילה.

אכן בדיעבד אם לא חזר לראש התפילה כי אם לאתה גבור והמשיך בתפילתו יצא.

קיט. אם אמר משיב הרוח בלבד ולא אמר מוריד הגשם, אין מחזירים אותו. ואם אמר משיב הרוח ומוריד אבל לא סיים הגשם, יסיים הטל - ואינו חוזר.

קכ. מסופק אם אמר מוריד הגשם או מוריד הטל, אם הוא תוך שלושים יום מזמן שהתחילו לומר מוריד הטל חוזר ומתפלל. ואם הוא לאחר מכן - אינו חוזר ומתפלל, שחזקה שאמר מוריד הטל. אבל אם ברור לו שבתחילת הברכה היה בדעתו לומר הברכה כתקונה, אינו צריך לחזור.

ותן ברכה

קכא. מתחילים לומר ותן ברכה במוצאי יום-טוב הראשון של פסח עד ליל ס' לאחר תקופת תשרי בחו"ל, ובארץ ישראל עד ליל ז' בחשון.

קכב. טעה ואמר ותן טל ומטר - בין שנזכר קודם שגמר ברך עלינו בין שנזכר אח"כ, צריך לחזור לתחילת ברך עלינו. ובדיעבד אם התחיל רק מ'ותן ברכה' והמשיך משם יצא. נזכר לאחר מכן, אם לא סיים תפלתו חוזר לברך עלינו, ואם כבר סיים תפלתו, דהיינו שכבר אמר יהיו לרצון שאחר אלקי נצור חוזר לראש התפילה.

קכג. המסופק אם אמר ותן ברכה או ותן טל ומטר אם הוא תוך שלושים יום מזמן שהתחילו לומר, חוזר ומתפלל. ואם הוא לאחר מכן, אינו חוזר ומתפלל, שחזקה שאמר.

ואם ברור לו שבתחילת הברכה היה בדעתו לומר הברכה כתקונה, אינו צריך לחזור.

ויה"ר שנזכה לאכול מן הפסחים ומן הזבחים בירושלים עיה"ק בבנין בית המקדש השלישי בגאולה האמיתית והשלימה וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות במהרה בימינו ממש